

Recenzii

filozofiei, artei, culturii, politicii și chiar a tuturor aspectelor vieții (capitolul cincisprezece - Dincolo de viziunea de polarizare”).

Spulber George, Student anul IV, Facultatea de Teologie „Andrei Șaguna”

Părintele GHEORGHE COLȚEA, *Toiagul odrăslit. Dialoguri inedite. Zburând peste prăpăstii*, Editura Andreiană, Sibiu, 2015, 560 pagini - recenzie

Părintele Protopop Gheorghe Colțea este binecunoscut publicului duhovnicesc larg, iubitor de viață morală îmbunătățită, prin inspiratele și pătrunzătoarele sale apariții și intervenții TV și radio, în care, în dosul unei constituții impunătoare, dar purtând în sine „ghimpele” unei suferințe tainice, dă încredere în mila și ajutorul lui Dumnezeu, speranță și bunătate, insuflă iubire și dăruire. Acestea întregesc înalta sa slujire preoțească, la Biserica Sf. Nicolae, din Moeciu de Jos, din Ținutul Branului, și sarcinile sale administrative, ca protopop de Bran-Zărnești, pe care le îndeplinește cu exemplară responsabilitate față de Biserica străbună și Neamul nostru, față de confracții preoți și credincioșii, pe care îi îndrumă spiritual.

Prezență căutată și așteptată, dragă și apropiată, un glas părintesc și iubitor, dar, totodată, apăsător și răspicat, Sfinția Sa este o conștiință trează a Altarelor străbune, o viață închinată lui Dumnezeu și Sfintei Biserici, Neamului acestuia, pe care caută să îl trezească din letargia morală și să îl avertizeze asupra pericolelor care îl pândesc pretutindeni, o existență dăruită semenilor săi, pe care îi primește cu iubire, în dragostea sa, indiferent de starea lor morală: pe cei buni, îmbunătățindu-i prin cuvânt și îndemn, prin viață și exemplu, pe cei mai puțin buni, chemându-i, căutându-i și transformându-i lăuntric.

După publicarea volumelor „*Minunat este Dumnezeu întru Sfinții Săi*” (2012), „*Poteci de lumină*” (2013) și „*Trisaghion*”, o carte de rugăciuni, cuprinzând rânduieli legate de cinstirea unor sfinți care au Sfinte Moaște în biserica parohiei pe care o îndrumă, Sfinția Sa ne propune spre adâncă meditație și transformare lăuntrică un nou volum „*Toiagul odrăslit. Dialoguri inedite. Zburând peste prăpăstii*”, publicat într-o prezentare grafică deosebită, meritată de conținutul lui, la Editura Andreiană, în acest an - 2015.

În esență, volumul constituie publicarea convorbirilor pe care Preacucernicia Sa le-a purtat, telefonic, cu o tânără deținută - Mihaela Motorga, condamnată și închisă în Penitenciarul de femei Târgșor, convorbiri având loc ca urmare a audierii unor emisiuni ce l-au avut ca invitat pe Părintele Gheorghe Colțea și în urma cărora tânăra a suferit o reală transformare lăuntrică, o adevărată convertire spirituală.

Lucrarea se remarcă printr-o arhitectură compozițională și spirituală aparte și o simetrie specială: fiecare din cele șapte convorbiri este precedată de un cuvânt duhovnicesc al autorului, având profunzimea cuvintelor Părinților *Patericului*, și anticipând, apoftegmic, conținutul capitolului pe care îl deschide, acestea, la rândul lor, integrate în secțiuni preliminare, așa cum sunt cele din debutul cărții, sau concludive, precum este secțiunea de final, cu o puternică încărcătură sufletească pentru autor - „*Flori de Colț*”.

Volumul „*Toiagul odrăslit*” se deschide cu o prefață a Înaltpreasfințitului Dr. LAURENȚIU STREZA, Arhiepiscopul Sibiului și Mitropolitul Ardealului, o meditație privind implicarea Bisericii, după evenimentele din Decembrie 1989, în societate, în mod deosebit în școli, spitale și penitenciare, o prezență și o implicare făcută tot mai sesizabilă și consistentă la posturi radio și TV locale și naționale, și în mod particular la TV TRINITAS și Radio TRINITAS, posturi și frecvențe ale Patriarhiei Române.

Înaltpreasfinția Sa încadrează prezentul volum, între celelalte „isprăvi” publicistice ale autorului și prezintă, succint, modul în care el a luat naștere, considerându-l a fi „un jurnal parțial, pentru că autorul prezintă episodic anumite evenimente din viața sa și a familiei, care au legătură și cu discuțiile telefonice și care au legătură și cu activitatea publicistică și zelul misionar de care a dat dovadă Părintele Gheorghe până acum” (pp. 6-7).

În continuarea lucrării, este inserată o „*Însemnare biografică*”, alcătuită de Editura Andreiană, în care sunt prezentate amănunte esențiale ale vieții și activității Părintelui Protopop Gheorghe Colțea, precum și aspecte fundamentale ale bogatei sale activități și ale gândirii sale duhovnicești. Aflăm, astfel că deși „activează într-o parohie și îndeplinește activități administrative specifice activității protopopești și chiar este preot căsătorit, având în familie doi copii, gândirea lui are profunzimea teologică specifică gânditorilor renumiți ai Ortodoxiei, iar trăirea lui are mireasma duhovnicească a viețuitorilor dedicați rugăciunii și apropierii de Dumnezeu” (p. 11), calități pentru care a fost distins, în șase rânduri, „cu cruce”, la nivel eparhial, mitropolitan și patriarhal.

Urmează un scurt cuvânt al soțului Mihaelei - Codruț Răzvan Motorga -, „*De câte ori vei cădea, ridică-te și te vei mântui!*”, în care este apreciat rolul pe care Părintele Gheorghe Colțea l-a avut în transformarea spirituală a acesteia și, implicit, în viața sa, cuvânt continuat de o descriere a prezenței providențiale al Părintelui Gheorghe în viața ei frământată, o prezență aducătoare de adevărat sens, făcută de însăși Mihaela Motorga. Aceasta arată că, în mod cu totul special, ceea ce a impresionat-o, de la primele cuvinte ale Părintelui, audiate la Radio TRINITAS, au fost dragostea pentru aproapele, lucrarea rugăciunii sale, răbdarea și suportarea aproapelui, indiferent de condiția lui, frica de Dumnezeu, sfiala, sensibilitatea și evlavia lui, semne ale prezenței lui Dumnezeu, a îngerilor și a sfinților, în viața sa. Prin toate acestea, Părintele „*picură miere în suflet*” (p. 17), lucru ce a condus-o la o convertire reală și a îndrumat-o către o viață spirituală înaltă.

„*Predoslovie*” volumului reprezintă un dialog purtat cu Părintele Protopop de Emanuel Tăvală, Directorul Editurii Andreiene, din Sibiu, în fond o confesiune sinceră a Părintelui, în ceea ce privește gândurile și sentimentele care au stat la baza scrierilor sale, trăirile și emoțiile pe care a dorit să le transmită cititorilor. Intenția sa a fost aceea de a descoperi, pe fondul unui dor al omului de cunoaștere înaltă și spiritualitate profundă, după puterea sa și cu ajutorul lui Dumnezeu, ceea ce a considerat specific gândirii și trăirilor sale, cugetări teologice personale, având ca ultimă intenție ca, prin cuvinte bine alese și blânde, să panseze duhovnicește rănile tainice tot mai numeroase și mai grele, ale omului și ale lumii contemporane.

O astfel de persoană este și Mihaela. Faptul de a o fi cunoscut pe această femeie, care „a fost capabilă să gestioneze mai bine închisoarea decât libertatea” (p. 24), prin grija sa față de paraclisul centrului de detenție și evlavia față de sfinți, este considerat de Părintele

Recenzii

Gheorghe Colțea a fi fost providențială pentru el, pentru că aceasta i-a arătat „taina prefacerii ciotului uscat în ramură de măslin” (p. 25). În același timp, pentru sufletul ei, cuvintele profund duhovnicești ale Părintelui, pline de „balsamul harului lui Dumnezeu” (p. 30), sunt adevărate „cârnăpeie de Rai”, tăind adânc rana, alinând și mângâind sufletește.

Prima secțiune largă a lucrării se intitulează „*Valsând în vis*” și reprezintă un eseu al autorului, în care, pe fondul unor adânci considerații teologice, este descris un vis pe care l-a avut Părintele și în care se făcea că vrednicul de pomenire Patriarh Teoctist, căruia autorul îi poartă o prețuire deosebită, îl luase în brațele sale părintești, conducându-l în pași de vals. Părintele Gheorghe a dat acestui eveniment o interpretare aparte, în sensul că „fața cu barbă albă a Părintelui Patriarh era simbolul înțelepciunii bătrâneților, veșmintele strălucitoare erau simbolul slujirii lui Dumnezeu, prinderea lui în brațe era simbolul iubirii părintești, puterea fizică a trupului său era simbolul tinereților duhovnicești, iar valsul era manifestarea bucuriei de a exista” (p. 54).

Primul capitol al lucrării - „*Corespondent din infern*” (pp. 57-99), este precedat de un cuvânt duhovnicesc al autorului, privind actul comunicării, ca mijloc al comuniunii interumane. Se arată, astfel, că „omul, în rai, vorbea cu Dumnezeu, iar după ieșirea din Rai, a început să vorbească despre Dumnezeu (...). Vorbirea cu Dumnezeu rodește pace și comuniune, iar vorbirea despre Dumnezeu rodește dezbinare, mândrie și cerbicie” (p. 55). Adevărata vorbire cu Dumnezeu, precum arată Părinții filocalici, se realizează în stare de rugăciune curată și neîncetată.

Temele discutate și clarificate de Părintele Gheorghe, în acest prim dialog, sunt variate și fundamentale: răutate, libertate și responsabilitate, bucuriile păcătoase și bucuriile curate, umilința, smerenia, speranța, mântuirea, rolul Bisericii și al slujitorilor ei în viața și desăvârșirea lumii.

Constatând că drama sau criza lumii contemporane, în a cărei vindecare preoții au un rol esențial, de adevărați pedagogi, este o criză a rugăciunii, autorul are convingerea că Biserica are oameni pentru care Dumnezeu ține lumea (p. 83), iar un preot de certă vocație trebuie să se întrebe, în fiecare lucrare a sa, ce ar face Mântuitorul în locul lui și cum ar proceda (p. 80). „Adevărata comunicare, cu Puterile Cerești, învață Sfinția Sa, se face prin rugăciune, de care nu mai e timp, pentru că stau mai mult pe telefon sau pe calculator” (p. 88). Prin ample reflecții morale, se arată că, împotriva robotizării vieții, semn al alienării spirituale, al morții duhovnicești lente, soluția o reprezintă o viață creștină înaltă, căutarea bucuriilor date de Dumnezeu, care sunt senine, limpezi, ușoare, frumoase și nobile, conducând spre pace și adevărata libertate lăuntrică.

Cel de-al doilea capitol - „*O, fericită închisoare!*” (pp. 99-143), este precedat de un motto, în care este arătat faptul că, într-o înaltă logică duhovnicească, vrăjmașii, cei care ne-au făcut rău sunt, în fapt, adevărate „scări spre cer” (p. 98).

Discuția are în vedere importanța familiei în viața umană, curăția pe care tinerii trebuie să o păstreze înainte de întemeierea unui cămin, efectele păcatelor în viața familiei și „rănilor” acesteia, între care violența și umilința, imoralitatea și infidelitatea. Soluțiile asupra cărora insistă Părintele Gheorghe sunt: aflarea și ascultarea de un duhovnic iscusit, spovedania și destăinuirea sinceră a gândurilor, pocăința sinceră și dorința statornică de îndreptare. Prin toate aceste considerații, Părintele oferă un real ghid de duhovnicie, pentru

preoții zilelor noastre, și un îndreptar de spovedanie pentru credincioși, ambele adaptate contextului spiritual al lumii contemporane.

Analiza privind importanța spovedaniei, ca Sfântă Taină, și despre lucrarea duhovnicească a pocăinței este continuată și aprofundată în capitolele următoare: „*Vai de omul care își pune încredere în om!*” (cap. III, pp. 143-174) și „*Omul, destinatarul iubirii lui Dumnezeu*” (cap. IV, pp. 174-236).

Sunt făcute largi și profunde considerații referitoare la păcat, patimă și împătimire, precum și la iubirea lui Dumnezeu și iertarea oferită prin intermediul duhovnicului. Omul este înțeles, în deplină conformitate cu învățătură dogmatică și duhovnicească a Bisericii, ca o taină, „o ființă uluitoare. Starea lui stârnește, arată Părintele, mirarea îngerilor, iubirea lui Dumnezeu, invidia diavolului și propria-i obrăznicie” (p. 173), o „ființă cuvântătoare și întrebătoare” (p. 180), iar răspunsurile la interogațiile sale existențiale le află cu ajutorul duhovnicului, considerat „dar de la Dumnezeu, pe care îl primești ca rod al rugăciunii tale” (p. 149), „chip al lui Dumnezeu” (p. 159), glas al lui Dumnezeu făcut cunoscut în profunzimile conștiinței noastre, iar „unde grăiește Dumnezeu, spune Părintele Gheorghe, răspunsul e definitiv” (p. 181). Sau, cum frumos și practic spune autorul, într-un alt loc, „a fi om înseamnă a fi un cumul de valori. După acest cumul de valori te identifică Dumnezeu la poarta Raiului. Ești om, intri, nu ești om...” (p. 429).

În ciuda progresului științific fără precedent, omul rămâne chiar și pentru el însuși, o taină, căci, arată autorul, cu multă putere de pătrundere și discernământ spiritual, „în cunoașterea biologică, materială și fizică s-au făcut pași, dar omul rămâne o ființă tainică, adâncă și de nepătruns!” (p. 184), iar o cale prin care acesta poate coborî în adâncurile tainice ale ființei sale, iar acolo să Îl descopere pe Dumnezeu, o constituie suferința, „scăldătoarea care spală și îmbracă frumos creația pentru a se prezenta nobil la masa nunții veșniciei” (p. 334), și „potecă spre cer” (p. 349).

Întreg acest itinerariu duhovnicesc, între cădere și ridicare, între păcat și virtute, între moartea spirituală și mântuire, este străbătut cu ajutorul duhovnicului, adevărat părinte și învățător sau povătuitor de conștiințe, care „nu analizează, nu judecă, ci iubește” (p. 187), care „nu trădează și nu abandonează” (p. 212). Acesta este, asemenea Mântuitorului Hristos, cu a Cărui autoritate și în numele Căruia grăiește și îndreaptă, „un prieten și un partener loial. El știe că rănilor și niciodată nu apasă pe ele, pentru că durerea noastră e durerea Lui” (p. 212).

Cel care și-a aflat un astfel de duhovnic trebuie să se transforme într-o „ființă mulțumitoare” (p. 213), dând slavă lui Dumnezeu pentru iubirea și purtarea Lui de grijă, cea mântuitoare.

O secvență esențială a lucrării - „*De la Darwin la Calinic Cărăvan*” (pp. 236-264), arată valoarea pe care o au, în viața credincioșilor, sfinții, bineplăcuții și casnicii lui Dumnezeu, prietenii Părintelui Ceresc. Autorul prezintă o discuție imaginară cu un profesor despre ideile evoluționiste, arătând, din experiența marilor duhovnici și părinți îmbunătățiți, că etapele istoriei cunoașterii umane pot fi socotite în număr de trei: „statul în picioare, statul în șezut și statul în genunchi și că omul a devenit om, nu ridicându-se în picioare, ci așezându-se în genunchi” (p. 240). Prin aceasta, se subliniază faptul că omul este o ființă orantă, aflată într-un dialog neîncetat cu Părintele său Ceresc, iar „starea cea mai evoluată a ființei umane e starea în genunchi” (p. 260).

Recenzii

În capitolul intitulat „*Dumnezeul celor necăjiți*” (cap. V, pp. 264-322), în contextul unor considerații privind starea actuală a lumii și a societății românești, autorul evidențiază rolul familiei în viața omului și responsabilitatea educării înalte și moral-spirituale a copiilor. Cu frumoase și alese cuvinte, se subliniază rolul special al femeii, soției și mamei creștine. Ea este cea care „ține candela iubirii aprinsă și chiar candela credinței. (...) Femeia e chip al jertfei și al răbdării. (...) Ea e un dar de la Dumnezeu și nu poate fi decât o adevărată bucurie” (pp. 268-269). Rostul soților este de a se completa, armoniza, îngemăna și de a se afla permanent într-o simbioză spirituală (p. 271), iar familia binecuvântată este „un fel de pridvor al Raiului, e locul în care se experimentează iubirea, relația interumană, alteritatea și bunătate...” (p. 302). În alte pagini, discuția privind responsabilitatea educării copiilor va fi largită prin considerații adânci cu privire la viața mamei, în timpul sarcinii, moștenirea genetică și modurile de manifestare ale acesteia pe parcursul vieții omului (pp. 501-504).

Astfel de considerații morale se întregesc și se desăvârșesc în capitolul sugestiv intitulat „*Lumea, spațiul în care Dumnezeu își trăiește exilul*” (cap. VI). Demnă de menționat este radiografia morală pe care autorul o realizează lumii contemporane și frământărilor ei. „Într-o lume în care competiția a devenit practică generală, smerenia e socotită prostie... fecioria e, de asemenea, luată în răs... mai întâi, se practică păcatul, apoi dispare rușinea față de păcat, apoi apare cutuma socială, adică regula nescrisă, iar apoi se legiferează și devine practică obligatorie pentru toți. Ce a ajuns pruncuciderea? Legiferată și practică ca ceva normal. Mai mult, mama care naște copii e considerată înapoiată și proastă... Ce a ajuns homosexualitatea? Din rușinea rușinilor, încet-încet, s-a strecurat prin parlamente și a dobândit protecție prin lege!” (p. 393), o „normalitate a iadului” (p. 394).

La iubirea și jertfa lui Dumnezeu pentru întreaga creație, omul este chemat să răspundă prin pocăință, „care naște iertarea, iertarea naște iubirea și iubirea naște mântuire” (p. 366). Toate acestea se realizează deplin prin lucrarea „cinstitei Preoțimi”, socotit de Părintele Gheorghe „tezaurul cel mai de preț al Sfintei Biserici” (p. 472).

Cel de-al șaptelea dialog și capitol al volumului - „*Sufletul nu se negociază*” (pp. 446-537), se remarcă printr-o bogăție fascinantă de idei de maximă actualitate, privind vocația Bisericii și rolul ei în societatea actuală, dorul de desăvârșire al ființei umane și nevoia tot mai mare de spiritualitate a ei, într-o lume hedonistă și utilitaristă, atitudinea față de sectele și noile mișcări religioase, provocările la adresa Bisericii și ale credinței ortodoxe și răspunsurile „pline de putere multă” ale Evangheliei Iubirii. Convingerea autorului este aceea că Mântuitorul Hristos este „Pedagogul popoarelor” (p. 446), iar învățătura pe care El a adus-o lumii a „modelat caracterele” (p. 446). Preoți și popor, cler și laicat, cu toții suntem chemați să apărăm, să păstrăm și să transmitem mai departe, în deplină ascultare față de „mai marii noștri” spirituali, credința străbună, care i-a oferit Neamului românesc, statornicie și profunzime, în fața tuturor încercărilor istorice.

În ciuda provocărilor și pericolelor pseudo-religioase și seculare, teologii și teologia ortodoxă contemporană au obligația de a păstra predaniile Sfintei Biserici (p. 455), prin dragoste, slujire și liturghisire. „Fortificarea unei Biserici, arată Părintele, stă în Har, iar Harul este acolo unde este iubire”. (p. 456), iar Ortodoxia „e viață, e normalitate” (p. 524), este modul cel mai înalt și mântuitor de viețuire sau, pentru a-l lăsa pe însuși autor să ne vorbească: „Ortodoxia le prezintă pe toate, Ortodoxia e plenară... e bogăție, e har, e viață...”

în ea găsești valoarea Sfințelor Taine, găsești perspectiva întâlnirii cu Dumnezeu, găsești roadele lucrării Duhului Sfânt, găsești Vechiul Testament ca pedagog spre Hristos... Ortodoxia vine cu o învățătură cernută și strecurată prin sita trăirii Sfinților Părinți care au ostenit în peșteri și în crăpăturile pământului, jertfind viața pentru Dumnezeu, de care lumea nu era vrednică” (p. 476).

Toate aceste calități teologice intrinseci, fac din lucrarea Părintelui Gheorghe Colțea un volum de matură reflecție duhovnicească și de responsabil îndrumare spirituală, pagini în care ideile filosofice, existențiale, sunt luminate prin soluții duhovnicești, pastorale și sfaturi sufletești și general umane, izvorâte din sufletul larg, curpinzător și iubitor, al autorului. Stilul cald, sapiențial, apoftegmatic, folosit, recomandă volumul a fi un ghid practic și util, de viață duhovnicească înaltă. Problemele dezbătute și clarificate sunt ale Bisericii și ale tuturor mădularelor ei, ale societății românești și ale lumii contemporane, aflate într-o continuă desacralizare și alienare.

În analizele autorului descoperim credincioși practicanți, dar și oameni indiferenți sau ostili credinței, iar răspunsurile Părintelui Gheorghe Colțea, lucide și echilibrate, limpezesc și lămuresc multe din tot mai variatele frământări și neliniști ființiale ale omului postmodern și ale lumii în care acesta trăiește, cu speranța întoarcerii, dacă nu a tuturor, măcar a celor mulți și iubitori de viața spirituală autentică, la frumusețile nepieritoare ale credinței celei mântuitoare.

Volumul Părintelui Gheorghe poartă numele simbolic de „*Toiagul odrăslit*”, vrând să arate modul în care sfaturile și povețele sale spirituale au rodit în sufletul Mihaelei. Însă adevăratul simbolism al întregii lucrări se poate înțelege doar prin parcurgerea ei, în integritatea sa, la finalul acesteia și, în mod deosebit, în capitolul ultim - „*Flori de colț*”, o meditație de suflet asupra personalității și operei vrednicului de pomenire Patriarh Teoctist, căruia autorul i-a purtat o prețuire și un respect aparte. La moartea acestuia (30 iulie 2007), Părintele Protopop, însoțit de câteva persoane apropiate, a ținut să participe la rânduiala privegherii, dându-i, ca simbol de înaltă prețuire, trei Flori de Colț. În mod providențial, la trei luni de la acele evenimente, Părintele a ajuns în posesia unei cruci cu care Preafericirea Sa binecuvântase mulțimile de credincioși, iar apoi, prin bunăvoința Înaltpreasfințitului Laurențiu, a primit un baston ce a aparținut Mitropolitului Antonie Plămădeală și care s-a dovedit a fi un dar oferit acestuia tot de Preafericitul Părinte Teoctist. Spre deosebire de multe alte odoare de preț, pe care Părintele Protopop le-a așezat într-un loc special și de cinste, în biserică, toiagul acesta l-a așezat în casa sa, „rezemat într-un ungher luminat” (p. 554), alături de un vas de aghiazmă și un buchet de busuioc și, spune Părintele: „*Aștept*” *Cine știe ... poate odată și odată va odrăslî...*” (p. 554).

Suntem convinși, însă, că acesta a odrăslit deja, spre binecuvântarea locului care îl adăpostește: casa și familia Preacucernicului Părinte, familia mică, dar și familia cea mare - Biserica și comunitatea pe care Părintele Protopop le păstorește, „cu timp și fără timp”, și, implicit, în parohiile pentru ai căror preoți Sfinția Sa este părinte bun și iubitor. Odrăsește neîncetat în viața și în sufletul Sfinției Sale, din preaplinul căruia a revărsat izvor de har și binecuvântare, în paginile și învățăturile împărtășite în acest volum. Dar, mai presus de toate, sperăm să înflorească și în sufletul celor care își vor asuma osteneala de a-i parcurge paginile și, mai ales, de a-i urma frumoasele învățături oferite de autor, spre

slava lui Dumnezeu, spre sănătatea și mântuirea Părintelui Gheorghe și a „turmei” sale și spre folosul duhovnicesc și mântuirea tuturor cititorilor.

Pr. prof. univ. dr. Ioan C. Teșu

Adrian D. Covan, *Subordinaționismul ca erezie antitrinitară și combaterea lui la primele două sinoade ecumenice*, Ed. Astra Museum, Sibiu, 2016, 263 p., ISBN 978-606-733-126-4

Lucrarea de față, elaborată ca teză de doctorat a părintelui asistent universitar Adrian Covan, propune o analiză foarte concentrată și cuprinzătoare a problemei ereziei antitrinitare subordinaționiste, care a tulburat Biserica secolului IV, dar este greșit să considerăm obiectul unei astfel de dezbateri -învățătura despre Sfânta Treime- specific numai timpului respectiv. Dogma Sfintei Treimi există în Biserică de la începutul ei, dar „*pentru primii creștini, Sfânta Treime reprezenta o realitate înainte de a deveni o dogmă*” (p.10). Formularea dogmei s-a făcut treptat ca urmare a provocărilor care au solicitat și potențat Biserica „*căci trebuie să fie între voi și eresuri, ca să se învedereze între voi cei încercați*” (I Cor 11, 19), spune Sf. Ap. Pavel.

S-ar putea întreba cineva care este eficiența unui efort pentru realizarea unei astfel de opere în contextul problemelor actuale ale Bisericii și societății? Acest subiect, deși abordează probleme ale primelor 4 secole creștine, nu este anacronic pentru că în istoria mântuirii, cronologia nu poate fi supusă unei abordări strict istorice, ci este vorba de un diacronism teologic întrucât metatemporalitatea este o caracteristică a ei. Specificul „de tranziție” al societății în care trăim este „*marcată de atâtea mișcări, grupări și curente ecumenice, fiecare propunând o învățătura proprie despre Dumnezeu-Sfânta Treimi*” (p. 7). Precizările aduse în lucrarea de față, fiind fundamentate pe argumente nu numai teologice (scripturistice și patristice), ci și istorice și culturale sau filosofice, sunt de o valoare incontestabilă, devenind transistorice și transdisciplinare prin perenitatea și universalitatea valorilor specifice teologiei și filosofiei în mod special.

Nota deosebită este conferită de capacitatea autorului de a depăși în tratarea subiectului planul tipic al problemelor legate de erezii și răspunsul Bisericii. În acest caz, după cum remarcă însuși autorul în introducere, „*apar elemente deja cunoscute, dar tratate într-o manieră nouă*” (p. 7) în sensul că se acordă un interes deosebit „*originii subordinaționismului, la baza căruia se află o serie de curente ale gândirii teologice*” (p. 7), precum și a contextului istoric, politic și cultural. Cu alte cuvinte, este vorba de o lucrare care în mai puțin de 250 de pagini de conținut efectiv, însumează în mod eficient tot ceea ce este relevant pentru subiectul propus, devenind un tratat de Teologie Dogmatică, Teologie Istorică și Filosofie a Religiiilor, dar fără a cădea în diletantism.

Capitolul inițial al lucrării, denumit „*Considerații generale*”, realizează oradiografie concisă a contextului pe al cărui fond s-a răspândit creștinismul și a mediului germinal al învățăturii creștine, așternută în scris și articulată în măsură din ce în ce mai mare. În mod aparte, este avut în vedere cadrul istoric și cultural de apariție și evoluție al subordinaționismului ca erezie cu fond antitrinitar.